

KEMİNE (1770-1840)

Nurcan GÜDER*

Özet

Kemine, Türkmenler için güzel dili ve etkili şiirleri yanında yaşayışıyla da örnek insan kabul edilen tarihî şahıslardandır. Bu çalışmamızda, günümüz Türkmen yazı dilinin temellerini atanlardan ve klâsik Türkmen şiirinin önde gelen şairlerinden olan Kemine'nin Türkmenlerce en çok sevildiği tarafımızdan bizzat Türkmenistan'da görev yaparken tespit edilen on iki şiiri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türkmen Edebiyatı, Kemine, Türkmençe şiirler*

The Poems of Kemine

Abstract: With his influensive language and poem, Kemine is respected considerable poet by Turkmens, whose works have played an important role in current written language and classic turkmen poem. Kemine is satirical turkmen poet. Born in Serahs and studied at the medrassah in Bukhara.

In this study, we will publicate most famed 12 poems of Kemine which are fixed by us while our duty in Turkmenistan.

Keywords: *Turkmen Literature, Kemine, Turkmen Poems*

---

* İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Türk Dili Bölümü Okutmanı.

1.HAYATI VE YARATICILIĞI

Hayatı

Türkmenlerin en büyük boylarından biri olan Tekelerin Toğtamış aşiretinin Vekiller sülalesinin temsilcisidir. Şairin asıl adı Memmetveli olup; *eksik, noksan, kusurlu* anlamlarındaki Kemine ise mahlasıdır.

Memmetveli Kemine 1770 yılında Merv ilinin Saragt ilçesinde dünyaya geldi. Köylerindeki okulu bitirdikten sonra Hive ve Buhara medreselerinde eğitim gördü.

Kendi halkıyla iç içe, dönemin getirdiği sorunları onlarla birlikte yaşayan, paylaşan şair, şiirlerinde de bu durumu açık, samimi bir şekilde ortaya koymuştur. Şiirlerinde satirik dil ön plandadır.

Hayatta “Bin sıkıntısı, yüz kederi” olan şair, bütün ömrünü bir tane İÇMEK (koyun derisinden elde yapılan giysi) ile geçirmiş, yani hayatı bir derviş gibi algılamıştır.

XVIII. ve XIX. yüzyıllara genel olarak bakıldığında Türkmenlerin yaşantısında sosyal, siyasî ve iktisadî koşulların iyi olduğu söylenemez. Şiirsel bir dille söylemek gerekiyorsa, bu dönem, *Kim nan tapmaz iymäge, kim don tapmaz geymäge*. “Kimisi yiyecek ekme bulamaz, kimisi giyecek giysi bulamaz.” şeklinde tarif edilebilir.

Her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de öncelikle aydınlar ve şairler halkın sıkıntılarını paylaşmışlar, bunları dile getirmişlerdir. Kemine de kendi döneminde bu görevi hakkıyla yerine getirmiştir. Halk dilinde anlaşılması kolay olan şiirler yazan Kemine hastasının derdine çare bulmaya çalışan bir doktor gibidir. Bir başka ifadeyle şair, bütün şiirlerinde “*bin kaygısı, yüz elemi olan*” halkının derdini gidermek için çare arar, ona moral vermeye çalışır.

Yaratıcılığı

Kemine'nin yaratıcılık yönü hakkında şunları söylemek mümkündür:

Şairin şiirlerinde bilhassa *insan ilişkileri, adalet, sıkıntılı dönemdeki hayat mücadelesi, fakirlik, güzellik, manevi destek, vefa, iyiliği desteklemek, kötülüğü tenkit etmek* gibi konular işlenmektedir .

1. Yaşadığı dönemin en büyük sıkıntısı olan fakirliği şair, kendi şiirlerinde herkesin anlayabileceği bir dille ve bütün ayrıntılarıyla ortaya koymayı başarmıştır. Bu durumu görmek için şairin “Garıplık” ve “Garıp” şiirlerini incelemek yeterli olacaktır. Bu şiirlerinde şair, halkın bu sıkıntıdan

kurtulması için manevi destek olmaya çalışmış, onlara moral vermeyi hedeflemiştir: *Gıyılma, incama, sabır eyle köylüm, Gelipdir bir zaman geçer gariplik* “Üzülme, incinme, sabreyle gönlüm, Gelmiştir bir zaman geçer gariplik”.

2. Şairin dili gerek sadeliği gerekse de sanatı yönüyle örnek gösterilebilir. Bir başka deyişle, hayat ne kadar sıkıntılı ve acı olsa da şair, bunu tatlı bir dille anlatmaya çalışır. Mesela, şair koyun derisinden elde yapılan palto tipindeki uzun giysi konusunu ele aldığı “içmek” adlı şiirinde, içmek ile sohbet eder, sohbet ederken beraberinde onu tenkit eder, ancak yine de “*Nuh döneminden kalma miras*” derken bile, onun günlük hayattaki değerini asla atlamaz.

3. *Zeminiñ lălesi, asmanuñ ayı, Dünyäniñ gövheri-käni, Ogulbeg!* “Yeryüzünün lalesi, gökyüzünün ayı, Dünyanın gevheri-madeni, Oğulbeg!” diye başlayan satırlarından da anlaşılacağı gibi Kemine, Türkmen hanımlarının güzellik ve meziyetlerini sanatlı bir şiir diliyle tarifte oldukça başarılıdır. Bu şiirinde şair, sanki eliyle değil, diliyle resim yapan bir ustadır. Dolayısıyla şair kendi şiirlerinde edebî benzetmelerin, deyimlerin güzel örneklerini vermiştir. Bu durumu şairin *Gızlarıñ* “Kızların”, *Ärsarınıñ gızı* “Ersarının Kızı”, *Ogulbeg* ve diğer şiirlerinde de açık bir şekilde görmek mümkündür.

4. Kemine’nin şiirlerinde Arap harfleriyle “isim yazma” geleneği de görülür. Örnek:

*Kemine, yarıñ ismi “kăp” bilen “lama” geldi,
“Cim” bilen “mim” okıdım, ayı ki “lama” geldi.*

Kemine, yârın ismi “kaf” ile “lama” geldi,
“Cim ile “mim” okudum, aynı ki, “lama” geldi.

Burada şairin saklı tuttuğu bir birleşik isimdir, “kaf” ile “lam” harflerinden “GÜL”; “cim”, “mim” ve “lam” harflerinden ise “CEMAL” kelimesi oluşur, sonuçta, Gülcemal adı ortaya çıkar. Bunların dışında Arap harfleriyle ilişkisi olan deyimler de şairin şiirlerinde çok geçer.

2. SEÇME ŞİİRLERİ

GARIPLIK

Günde müñ gussam bar yüz elem bilen,
Derdimiñ barından beter garıplık;
Soragı men boldum gaygı-gam bilen,
Gelip düşer hatar-hatar garıplık.

Panı dünyä zınat bilen, harç bilen,
Yüregim maddadır, bagrım berç bilen,
Vadasız şum ölüm, bergi-borç bilen,
Yılba-yıldan gayım tutar garıplık.

İymesem, içmesem mıdarım ötmez,
Bürenip yatmaga kararım yetmez,
Günde müñ kovlasam, baylara gitmez,
Goş basıp, dulumda yatar garıplık.

Tapıdır her yerde yeke-ikini,
Çekipdir biline gayış çekini,
Alıpdır eline daşlı sokını,
Yadaman, depämden urar garıplık.

Yılba-yıldan meniñ müflisim çıkar,
Garıbıñ yüzüne kim gülüp bakar?
Yarışsam yüvrükdir, göreşsem yıkar,
Oynasam, oynumda utar garıplık.

Bir sözüüm bar, saña aydayın, Durdılı,
Sakalım gıravlı, murtum burculı,
On baş köpek bile, otuz gürcülü,
Gıkuvlap ızımdan yeter garıplık.

Seyr etmedim sähralarda, çöllerde,
Mestana gezmedim ulı illerde,
Bir bilbildim, sayramadım güllerde,
Çag zeynimi garar-gatar garıplık.

Kemine diyir, gelir bir gün şum ölüm,
Kimsäge-toy-bayram, kimsäge-zulum,
Gıyılma, incama, sabr eyle, köñlüm!
Gelipdir-bir zaman öter garıplık.

GARIP

Yalbarır men "bay aga!" diyip, göyâ ak mumdan beter,
Baylarıñ başgançağı boldum-gısım gumdan beter,
"Ber hakım!" diyip gıssasa, çişer otır humdan beter,
Ogrı şum, orramısı şum hem, belki, ol şumdan beter,
Bir hudanıñ urganı, hiç yerde sansızdır garıp.

Yıl başından galla sorap, işi gapı kakmak bolar,
Yer çilim-yanyoldaşı, yanında bir çakmak bolar,
Tiz çeker gussa bilen, öz gursagın yakmak bolar,
Geplese, bolman gepi hem özi bir "akmak" bolar,
İl göçer, galar yurtda, diri çüyrändir garıp.

Baylar-a bähbidin arar, pukara-hupbul-vatan,
Gark bolar diyrler şoña, kim iki gämını tutan,
Göze görnen gızı bolsa, hantamadır heryeten,
Hem garıplıkdan Keminäñ içleri otlı tütün,
İl göçer, galar yurtda, diri çüyrändir garıp.

AK EDER

Ey, agalar, yaman heley
Sakgalıñ çıkmanka ak eder;
Abrayıñı yere döker,
Yürek-bagrıñı dag eder.

Başı çıkmaz hiç bir işden,
Emma görseñ, ayal daşdan,
Ak yüplükden, gök erişden,
Saçına yüpden bag eder.

Mıdam ilin gegin bakar,
Gazananın yere döker,
Geyim geysel, yarsın yakar,
Yakasın yırtıp, çäk eder.

Äri hem gazanıp getir,
Çuvala salmanka ötir,
Görenin külünde otır,
Diyr "Maña ärim gıyk eder".

Bolmaz gepinin sayagı,
İlden yıgnanmaz ayagı,
Yalandan çenöp tayagı,
Öz öyünü gum-guk eder.

Garap alın aslı-zatın,
Yamandan al boyun satın,
Kemine diyir, selki hatın,
Alın saçın çım-ak eder.

ÄRSARINID GIZI

Yarım diyip, yola çıksam,
Yollar-ärsarinin gızı;
Ceren gözlöp, çöle çıksam,
Çöllere-ärsarinin gızı.

Çölüstanda bardır baylar,
Zından boldı maña caylar,
Ötöp baryar yıllar, aylar,
Günler-ärsarinin gızı.

Alma-narın ısı yupar,
Ter mämeler goldan sıpar,
Yüzi görkli, eli çeper,
Çeper-ärsarinin gızı.

Yerde yatmaz yazın güli,
Sayrayır bağın bilbili,
Men islemen özge güli,
Güller-ärsarinin gızı.

Kemine bir dëssan yayar,
Kimler dadar, kimler doyar,
Yüregimde dağlar goyar,
Dağlar-ársarının gızı.

ZÜLPÜD

Ađdarha dek yassanıp, genc-i nahana zülpüñ,
Meşhur-ı âlem olmuş, panı cahana zülpüñ,
Görkezmedi gül yüzüñ, bađ ispihana zülpüñ,
Âleme anbar saçar, degende şana zülpüñ,
Neyley ki, ot salıpdır men natuvana zülpüñ.

Hay-hay, seniñ yörişin arslana, şire oğşar,
Ala-ala gözleriñ canımnı iyre oğşar,
Halka-halka zülpleriñ kemendi-dara oğşar,
Örüm-örüm saçlarıñ ovsunçı mara oğşar,
Her tarı başga-başga, ot saldı cana zülpüñ.

Ençe dëssan eylerem yarın çeşmi mestine,
Bir mılayım söz bilen gülp baksı dostuna,
Yerden göter zülpüñi, goyma ayak astına,
Sâhelçesin sıpalap, goyber yüzüñ üstüne,
Dökülsin zire-zire nâzik nahana zülpüñ.

Görüp ol mahı-ruyuñ, köñül her yana yortar,
Görkezmesen yüzüñni, gozgalar, derdim artar,
Otursañ, saç darasañ, saçın yüzüñni örter,
Saña aşık bolanıñ, elbetde, ganı dartañ,
Galar her gün vebala, yüz nahak gana zülpüñ.

Ey, dođanlar, neyläyin, kine-şikesdir maña,
Dünyä bakı berilmez, sen bolsañ, besdir maña,
Sen gözün den salmasañ, bu dünyä dürsdür maña,
Meger gözün den salsañ, bu dünyä yasdır maña.
Gızıl suvun beräli, getir dükana zülpüñ.

Dürli-dürli iymişij tapılmaz her ağaçda,
 Bäh, ne katdı-kamatıj, zülalı boyda, başda,
 Yöröp-yöröp yetişsem, tarıjıj eşde-eşde,
 Darap-darap goybersej, yüzüjden puşda-puşda,
 İhlas edip örelı, getir bu yana zülpüj.

Hup açılmış güllerıj, güllerden özge bolsun,
 Sözle, şırın tillerıj, tillerden özge bolsun,
 Guçam nâzık billerıj, billerden özge bolsun,
 Bizıj tutan işimiz illerden özge bolsun,
 Akızıp eşki-ganım abı-rovana zülpüj.

Gel, gidäli, Kemine, seyli-çemen istesej,
 Läle-reyhan açılğan ter encimen istesej,
 Laglı-gövher dakınıp, dürri-Yemen istesej,
 Zülpüj her bir tarına yüz müj tümen istesej,
 Nagt bereyin puluıjı bir-birden sana zülpüj.

BARSAM İNANMAZ

İş salışdım bir bivepa yar bilen,
 "Yarım" diyip, yanına, barsam inanmaz;
 Süyekden sızdırıp ıgtıbar bilen,
 Oda düşsem, bişsem, yansam, inanmaz.

Leyli-Mecnun kimin çöllere çıksam,
 Arzı-Ganbar deyin deryada aksam,
 Perhat-Şirin deyin dağları yıksam,
 Daşlarıj teyinde galsam, inanmaz.

Gör, ne işler etdi Vamıku-Uzra,
 Sayathan diyip goydı yarımı Hemra,
 Depderde yazılan Yusup-Züleyha,
 Olarıj hemrası bolsam, inanmaz.

Garıp bolup, Halap-Şirvana gaçsam,
 Yarım Şasenem diyip, örtenip-bişsem,
 Şolar kimin yedi yılda govuşsam,
 İzında sargarıp-solsam, inanmaz.

Men söver yarımı alabilmedim,
Şum rakıp tagn etdi, gülebilmedim,
Nâzli yarın ugrun bilebilmedim,
Aglasam, aldanmaz, gülsem, inanmaz.

Kemine diyr, arzım yara yetirsem,
Köglümdäki sırım tile getirsem,
İymesem, içmesem, gözlöp otursam,
Acıgsam, suvsasam, ölsem, inanmaz.

BAŞ, GELİN

Akıl-huşum sen aldın, ey, aya menzeş gelin,
Elbetde, habar yağşı, eyle gövnüm hoş, gelin,
Etgin mähru-muhapbet, tutma özün daş, gelin,
Yör, çemene seyl eyle, bolalı yoldaş, gelin,
Tä ölyänçäm ugrun da, men goyar men baş gelin.

Dişin misli merçendir, agzın pisse dahandır,
Sözleşmäge bircecik, dilin şirin zıbandır,
Kırpiklerin can algıç, iki gaşın kemandır,
Bilbil yüzün görmese, işi agı-pıgandır,
Ekdi edip saklasın, men elinde guş, gelin.

Adam perzendi bolsañ, söze gulak salar sen,
Serinde aklıñ bolsa, manısını alar sen,
Peyda bermezek bolsañ, ile rısva bolar sen,
Özünçe barın-yoğun hıcalatna galar sen,
Meni işkıñda yakan, biz bilen ildeş, gelin.

Günde yüzün görmesem, yetmez meniñ kararım,
Nâz-kereşme diyp aldın, yok indi namıs-arım,
Her zülpün mün tümendir, ey, ak yüzli nigarım,
İymän, içmän sermener men, didarındır mıdarım,
Tä ölyänçäm bir sen diyp, etmen özge iş, gelin.

Ha yağşı gör, ha yaman, ençe vaspıñ diyer men,
 Aşıklarda ar bolmaz, sen söymesen, söyler men,
 Yamanıñı yaşırıp, yağşıñ ile yayar men,
 Sözüm kabul etmesen, onsoñ yanıp-köyer men,
 Yağşı yigde yar bolup, merde başıñ goş, gelin.

Derdime derman boldı her bir aydan sözleriñ,
 Kinäñ bolsa ayır, gelin, sovma menden yüzleriñ,
 Bağırımı erediñdir cellat gara gözleriñ,
 Her işde yolbaşçısı gelinleriñ-gızlarıñ,
 Gündiz sen diyp gezyän men, gice yatsam düyş gelin.

Kemine diyr, ey, dostum, bu dünyä bivatandır,
 Geler-geçer, eglenmez, dünyäni kim tutandır,
 Aşık Perhat Şirin diyp, dağlar gazıp yatandır,
 Men hem seniñ ugruñda, sen diyp ömrüm ötedir,
 "Gel" diyemde, gucagıma gel, aya menşeş gelin.

BİLEBİLMEDİM

Sen gıza aşık men, gorkaram senden,
 Gövnüñde ne barın bilebilmedim.
 İşk odı yamandır ayp etmäñ menden,
 Seniñ bilen hemdem bolabilmedim.

Dagdan belent aşıklıñın hümmeti,
 Yar diyip yanmasın resul ummatı,
 Bahalatsam-baş müñ tümen gımmatı,
 Sende bir nar gördüm, alabilmedim.

Aklım divanadır ıskıñ elinden,
 Mährim hiç ganmadı gızdan, gelinden,
 Rakıbıñ derdinden, ilıñ tilinden,
 Gaygısız gapıñdan gelebilmedim.

Yigidiñ sövdügi bolsa mährıban,
 Bir gucagna girseñ, yok sende arman,
 Kemine diyr, yakdıñ meni, Gülüstan,
 Bialaç derdiñden ölebilmedim.

BİLBİLE GEL

Ey, sövdüğim, sallanıp, yüz-mün cilve bile gel,
Gamza kakıp, uz basıp, goluñ sala-sala gel.
Totı kimin suhanver, sözlöp şirin tile gel,
Gızıl geyen ey, dostum, sāher vagtı güle gel,
Gülün zarın isteseñ, men garıp bilbile gel.

Bizden yüzün sovup sen, kayan-kayan bakar sen,
Altın-kümüş, zümerret dal gerdene dakar sen,
Gören bilen baş goşup, canım oda yakar sen,
Tutdurmaz sen, torğuşum, beyevana çıkar sen,
Albay bulap çağırsam, şunkarım sen, gola gel.

Sen dey yara baş goşup, rakıplardan bizar men,
Yüz mün muşakgat bilen canım alsañ, rıza men,
Gündiz görsem suratın, giceler bimaza men,
Bihuda aşık boldum şol donı gırmıza men,
Al goluña hancarı, bagrım dile-dile gel.

Köñlüm bir tazelendi, yara gözüm düşende,
Görsem yarıñ cemalın, gözlerim gamaşanda,
Servi daragt üstünde bilbiller sayraşanda,
Periler бага girip, gözeller oynaşanda,
Men bolsam Garıp aşık, sen Şasenem bola gel.

Kemine, yarıñ ismi "káp" bilen "lama" geldi,
"Cim" bilen "mim" okıdım, aynı ki "lama" geldi,
Görnüşe çıkdı güller, servi salama geldi,
Bu sözümiñ ahır-ı-sözüm tamama geldi,
Yarıñ vaspın yazalı, dövət-galam ala gel.

ARZIM AYDAYIN

Dostlarım, geldim alısdan, hana arzım aydayın,
Dövleti-sahıp kerem, soltana arzım aydayın,
Gül içinde bir güli-reyhana arzım aydayın,
Peykeri-sima melek ruhana arzım aydayın,
Kövserim, tubı kadım, rızvana arzım aydayın,

Leyli hem Mecnun gibi çöllerge uğraşdım bu gün,
 Vamıku-Uzra bolup, köp örtenip-bişdim bu gün,
 Varka-Gülşadan beter hunabalar içdim bu gün,
 Arzı-Ganbar, Zöhre-Tahır dek yanıp geçdim bu gün,
 Çün onların ışkına pervana, arzım aydayın.

Aşığı Perhadı gör, Şirin zülalı istedi,
 Dağı-daşı kül edip, zovkı-vısalı istedi,
 Gurbatı Yusup-Züleyha ömri salı istedi,
 Sagdıyu-Seypelmelek, Medhalcemalı istedi,
 Canımı gurban edip, canana arzım aydayın.

Davudın oğlu Süleyman bir perizadı görüp,
 Bihasap leşger bilen kırk gice-gündiz yol yürüp,
 Çekdi Bılkısıñ pıragın, kähriba dek sargarıp,
 Yedi yıldan bir govuşdı Şasenem, aşık Garıp,
 Men govuşmay galdım, ol armana arzım aydayın.

Sen uçar sen, men yürür men, sen-perizat, men-beşer,
 Salmuşam sövda başımını, her ne gelse hayru-şer,
 Geydi çıkdı alı-yaşıl, göyâ bir âlemgoşar,
 Gün gezer gögün yüzünde, şuglası yerge düşer,
 Aya aşık bolmuşam, asmana arzım aydayın.

Doldurıp ışkını meyinden, berseler bir tas bile,
 Yedi veli dört yaran, ol Hızır-İlyas bile,
 Çağırıp peryat eder men her säher ihlas bile,
 Bahri ışka gir, Kemine, dür talap guvvas bile,
 Şamçırag gövher için ummana arzım aydayın.

DİLİO DERDİNDEN

Aşıgam, saklana bilmen,
 Sayrayan dilij derdinden,
 Bilbilem, uklaya bilmen,
 Gırmızı gülün derdinden.

Sen Şasenem, men Őasuvar,
Garıbuŕ men, kıl istivar,
Yada salsam aŕzım suvar,
Dodakda balıŕ derdinden.

Yaraŕsın yaŕı illeriŕ,
Açılsın batıl yollarıŕ,
Näzikdir inçe billeriŕ,
Sallanan goluŕ derdinden.

Yagŕsını yasan ussalar,
Pähm etmez aklı gısgalar,
Köneden gelen nusgalar,
Hünärli goluŕ derdinden.

Armanam-öpüp, guçmadım,
Golundan Őerap içmedim,
Ölinçäm sana geçmedim,
Bir yırtık culuŕ derdinden.

Çaŕırsam, asıl gelmer sen,
Gelseŕ-de, oynap-gülmer sen,
Ne boldı, habar almar sen,
Kemine guluŕ derdinden!?

OGULBEG

Zeminiŕ lälesi, asmanıŕ ayı,
Dünyäniŕ gövheri-käni, Ogulbeg;
Gözüm rövŕen tapar, gördüŕim sayı,
Ayıŕ, günüŕ sen-sen tayı, Ogulbeg.

Ertir turup, ovlak-guza eseder,
Esedende saç ucusı ses eder,
Her til bilen bir aŕıŕnı mes eder,
Dünyäniŕ gövheri-käni, Ogulbeg.

Gül-i cennet perizadın mislidir,
Arı toprak adamzadın aslıdır,
Gelse yigitlik yaz gününün paslıdır,
Bu dünyanı tutan barmı, Ogulbeg.

Gara-gara gözler bilen gözleşmeşek oynagalı
Şirin-şirin diller bilen sözleşmeşek oynagalı,
Ayna kimin yüzler bilen öpüşmeşek oynagalı,
Bende Keminâniñ canı, Ogulbeg.

3. Sözlük

A

abray: şeref, haysiyet, itibar, saygınlık.

agı-pıgan: ah u figân.

algıç: alıcı.

alıs: uzak.

arman: ukde; dilek. (mecaz) sevgili.

ayal: iyal, kadın.

ayır-: gidermek, bağışlamak.

B

bâhbid: gelir, fayda.

barı: hepsi.

basgançag: basamak.

berç: şiş, şişkinlik.

bergi: borç.

bes: yeterli.

beyevan: çöl, düzlük.

bialaç: bî-ilâc, çaresiz.

burcılı: kırığılı.

C

canımı iyre ogşar: canımı alacağa benzer.

cay: cây, yer, mekan.

Ç

çag: zaman, vakit.

çeki: hayvanlara bağlanılan bel kemeri.

çenâp: nişan almak, fırlatmak için hazırlanmak.

çeper: mâhir, usta.

çeşmi-mest: çeşm-i mest, sarhoş gözü.

çıkmanka: bitmeden, oluşmadan önce.

çım-ak: bembeyaz.

çilim: nargile.

çiş-: şişmek; böbürlenmek.

çör: küçükbaş hayvan dışkısı, tezek.

D

dag: dâğ, yara.

dahan: dehân, ağız.

daş: dış, yabancı, uzak.

deg-: değmek.

deñ: denk, uyumlu, ölçülü.

depder: defter.

deyin: gibi.

didâ: dîde, göz.

dul: Türkmen çadırındaki en şerefli, en güzel köşe, baş köşe.

dürs: dürüst, doğru, gerçek.

E

ekdi: evcil, ehli, alışkın.

encimen: encümen, takım.

ençe: nice, epeyce.

eret-: eritmek.

eriş: iplik, argaca geçirilir (halıcılık terimi)

ertir: yarın; sabah.

eset-: göz kulak olmak, gözetmek, bakmak.

eşit-: işitmek, duymak.

eşki-gan: kanlı gözyaşı.

G

galla: tohum.

gapı gak-: kapı çalmak.

gara-: bakmak.

gayım: sağlam; sıkı, sımsıkı.

genc-i nahan: genc-i nihân, gizli hazine.

gep: laf, söz, konuşma, lakırtı.

geple-: konuşmak, söylemek.

gıkuvla-: bağırıp çağırarak, uğuldamak.

gısga: kısa.

gıssa-: sıkıştırmak, acele ettirmek.

gıyıl-: kederlenmek, üzülmek.

goş-: katmak, ilave etmek.

gördüğim sayı: her gördüğümde.

göre: mangal; kömür yapmak için içinde ateş yakılan çukurluk, ocak.

görkez-: göstermek.

göter-: kaldırmak.

gözleşmeşek: bakışmak.

gum-guk: bomboş.

guvvas: gavvâs, dalgıç.

guza (< guzi-y-a): kuzuya.

gürcili: kısa boylubir köpek türü.

H

hantama: dileyen, isteyen, uman.

hatar-hatar: katar katar, dizi dizi.

heley: kadın.

hemra: hemrâh, yoldaş, arkadaş.

heryeten: herkes, sıradan biri.

hıcalat: utanma, mahcubiyet.

hum: dışı sırlı veya sırsız küp, kap.

hunaba: hun-âbe, kanlı su.

I

igtıbar: itibar.

inci-: incinmek, gücünmek.

is: koku.

işk: aşk.

İ

isle-: istemek.

istivar: sağlam.

K

kayan-kayan: gizli gizli.

kemendi-dâr: dar ağacı kemendi.

kırav: kırağı.

kimse: kime

kinā: kin.

kine-şikes: noksan.

kozgal-: ayaklanmak.

köp: çok.

L

laglı-gövher: la'l-i gevher.

M

madda: madde.

mar: mâr, yılan.

menzeş: benzer.

merçen: mercan.

mes et-: mest etmek, sarhoş etmek.

mıdar: medar, güç kuvvet.

murt: bıyık.

N

nagt: peşin.

nahan: nihân, gizli, saklı.

natuvan: nâtivân, güçsüz.

O

ogrı: hırsız.

ogşa-: benzemek.

Ogulbeg: kız ismi.

onsoñ: ondan sonra, biraz sonra.

orramı: azgın, arsız.

ot: ateş.

ot sal-: yakmak.

otır: oturmak

ovlak: oğlak.

ovsuncu: evsunsu, büyücü.

Ö

öpüşmeşek: öpüşmek.

örten-: yanmak.

öt-: geçmek.

P

pähm et-: fehmetmek, anlamak, idrak etmek.

panı: fânî.

pasl: fasıl, mevsim.

peyda bermezek: faydasız, değersiz.

pisse: fıstık, antep fıstığı.

pul: para.

puşda: bölük bölük, saçak saçak.

R

ruhan: yanak.

S

sâhelçe: çok az.

sal: yıl.

san: nüfuz, san.

sayak: güven, saygınlık.

sayra-: şakılamak.

selki: tembel, işe yaramaz.

sermen-: uğraşmak, seferber olmak.

seyl-i çemen: gül bahçesi seli.

sıp-: kaçıp kurtulmak.

sıpala-: okşamak, sıvazlamak.

sokı: havan.

söy-: sevmek.

sözleşmeşek: konuşmak.

süyek: kemik.

Ş

şana: tarak.

şir: şîr, aslan.

T

tapıl-: bulunmak.

tar: tel.

tay: uygun, layık; eşdeğer.

ter: taze.

tey: alt, dip.

torguş: tarla kuşu.

tur-: kalkmak.

tümen: on bin, çok sayıda.

tütün: duman.

U

ugur: yön.

ukla-: uyumak.

ut-: yenmek

ussa: usta.

Y

yada sal-: hatırlamak.

yada-: yorulmak, bitkin düşmek, gücü tükenmek.

yağı: düşman.

yaraş-: barışmak.

yasa-: yapmak, üretmek, türetmek.

yassan-: yaslanmak.

yaşır-: saklamak.

yeke-ikini: biri ikiyi.

yetir-: yetiştirmek, ulaştırmak, eriştirmek.

yıgnan-: toplanmak.

yort-: koşmak.

yöre-: yürüme, gitmek.

yupar: güzel koku.

yüp: ip.

yüplük: iplik.

yüvrük: yüğrük.

Z

zeyn: süs, bezek.

zire-zire: tel-tel, birer birer.

zülal: güzel, tatlı su.

zülal: duru, temiz.

KAYNAKLAR

- Ahundov, A.Gürgenli, "Türkmen Klassik Şahırları", Türkmenistan Dövlät Neşiryatı, Aşgabat, 1960.
- Berdiyev, Yusup, Türkmen Aydınları, Magarif Neşiryatı. Aşgabat, 1989.
- Kemine, Mämmetveli, Eserler yığındısı. Çapa tayarlan: Aşırpur Meredov, Aşgabat, 1973.
- Kemine, Mämmetveli, (Dokladlar, makalalar ve habarlar), Aşgabat, 1975.
- Kılıç, Mehmet, Türkmen Folklorı, Bursa, 1996.
- Köseyev Meti, Garriyev B., Baymuhammet Şamıradov, Beşim Yazımov, Oraz Çarıyev Nobaralı. Edebiyat. Aşgabat: "Magarif", 1991, s.162-180.
- Meredov, A. Poet-satirik Kemine (Poet-satirist Kemine). Ashgabat, AN TSSR, Institut Yazyka i Literaturny, 1958.
- Meredov A., S.Ahallı, Türkmen Klassıkı Edebiyatınıñ Sözlüğü, Aşgabat: Türkmenistan, 1988.
- Nazarov, Geldi, Türki Dilli Golyazmalarınıñ Katalogı. Aşgabat, 1980.
- Türkmen Edebiyatı Antolojisi, Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 10: Türkmenistan Türk Edebiyatı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2125; Türk Dünyası Edebiyatı / 32. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998, s. 462-475.
- Türkmen Şiiri Antolojisi, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Gurbandurdi Geldiyev, Prof. Dr. Fikret Türkmen, Ankara, 1995, 439-488.
- Türkmençe-Türkçe Sözlük, Hazırlayanlar: Talat Tekin, Mehmet Ölmez, Emine Ceylan, Zuhâl Ölmez, Süer Eker, Ankara, 1995.

ЯМАН ХЕЛЕЙ

Эй агалар, яман хелей
 Саггалың чыкманка ак эдер;
 Абрайыңы ере дөкөр.
 Йүрек-багрыңы даг эдер.

Башы чыкмаз хич бир ишден,
 Эмма герсен, аял дашдан,
 Ак йүплүкден, гөк эришден.
 Сачына йүңден баг эдер.

Мыдам илтиң гелиң бакар,
 Газананың ере дөкөр,
 Гейим гейсе, ярың якар.
 Якасың гара гөз эдер.

Эри Газаның гели
 Эри хем газаның гетир,
 Чувала салманка өтир,
 Гөреңн күлүңде отыр,
 Дийр: «Маца өрим гыйк эдер».

Гелиңн болмаз саягы,
 Илден йыгизманмаз аягы,
 Яландан чөнөн таягы,
 Өз өйүңи гум-гук эдер.

Гаран алың аслы-затың.

ӘРСАРЫНЫҢ ГЫЗЫ

Ярым дийип, ёла чыксам,
Еллар — әрсарының гызы,
Жерен гөзләп, чөле чыксам,
Чөлдер — әрсарының гызы.

Чөлүстанда бардыр байлар,
Зындан болды мана жайлар,
Өтүп баряр йыллар, айлар,
Гүлдер — әрсарының гызы.

Алма-нарын ысы юпар,
Тер мәмелер голдан сыпар,
Иүзи гөркли, эли чепер,
Чепер әрсарының гызы.

Ерде ятмаз язын гүли,
Сайрайыр багын билбили,
Мен ислемен өзге гүли,
Гүлдер — әрсарының гызы.

Кемине бир дессан яяр,
Кимлер дадар, кимлер дояр,
Иүрегимде даглар гояр,
Даглар — әрсарының гызы.

ЗУЛПУН

Аждарха дөк яссанып, геилеи-пахана зулпун,
 Мешхуры эдем олмуш паны жахана зулпун,
 Гөркезмедн гүл йүзүн баг, Испихана зулпун,
 Элеме анбар сачар, дегенде шана зулпун,
 Нейдей жи, от салындыр мен натулана зулпун.

Хай-хай, сенин йөрнине арслана, шире огшар,
 Ала-ала гөзлерин жаньаны ийре огшар,
 Халка-халка зулплерин кемени дара огшар,
 Эрүм-эрүм сачларын овсунчы мара огшар,
 Хер тары башга-башга, от салды жана зулпун.

Эңче дессай эйлерем ярың чешми местине,
 Бир мылайым сөз билеи гүлүп бакса достуца,
 Ерден гөгер зулпуня, гойма аяк астына,
 Сөхелчеси сыналат, гойбер йүзүң үстүне,
 Дөкүлсин зире-анре-нэзик нахана зулпун.

Гөрүп ол махы-рутоң, көңүл хер лия ыртар,
 Гөркезмесен йүзүңни, гөзгалар, дердим арттар,
 Отурсан, сач дарасан, сачың йүзүңни өрттар,
 Саңа ашык боланын, элбетде, ганы дарттар,
 Галар хер тун вебала, йүз нахак сана зулпун.

Эй догшилар, нейлэйн, кипе-пикесдир маңа,
 Дүйнө бакы берилмес, сен болсан, бесшир маңа,
 Сең гөзүңден саямсан, бу дүйнө дүредүр маңа,
 Мегер гөзүңден саясан, бу дүйнө ясдыр маңа,
 Гызыл сузун берэли, гетир дүкана зулпун.

Дүрри-дүрри иймишан тапылмаз хер агачда,
Бәх, не кагды-камагын, зүлалы бойда, башда,
Иөрәп-иөрәп етпшсөм, тарышч эшде-эшде,
Дарап-дарап гөйберсөң, йүзүңдөн пушда-пушда,
Алтын сувун берәли, гетир дүкәна зүлпүн.

Хул ачылмыш гүллериң гүлләрдән өзгә болсун,
Сөзлә, ширин тиллериң тилләрдән өзгә болсун,
Гучам лаалк биллериң, билләрдән өзгә болсун,
Бизнч тутан ишимиз илләрдән өзгә болсун,
Ачызып эшкә таным абы-роваңа зүлпүн.

Гөл, андал, Кемине, сейли-чәмәй итсәң,
Ләле-роһхан ачылап тер эңкәмәң итсәң,
Ләалы-гөвхәр дакышып, дүрри-Емәң итсәң,
Зүлпүн хер бир тарыша йүз-мүн түмән итсәң,
Нагг-берәһиң шуларын, бир-бирдәң-саңа зүлпүн.

ЫНАНМАЗ

Иш салышдым бир бивепа яр билен,
«Ярым» дийип, янна барсам ынанмаз;
Сүекден сыздырып ыгтыбар билен,
Ода дүшсем, бишсем, янсам, ынанмаз.

Лейли — Межнун кимин чөллере чыксам,
Арзы — Гамбар дейин доряда аксам,
Перхат — Ширин дейин даглары йыксам,
Дашларың тейинде галсам, ынанмаз.

Гөр, не ишлер этди Вамыку-Уэра,
Саятхан дийп гойды ярыңы Хемра,
Депдерде язылан Юсуп — Зүлейха,
Оларың хемрасы болсам, ынанмаз.

Гарып болуп, Халап-Ширвана гачсам,
Ярым Шасенем дийп, өргенип-бишсем,
Шолар кимин еди йылда говушсам,
Бзында саргарып-солсам, ынанмаз.

Мен сөвер ярымы ала билмедим,
Шум ракып тагн этди, гүле билмедим,
Нэзли ярың угрун биле билмедим,
Агласам, алданмаз; гүлсем, ынанмаз.

Кемине дийр, арзым яра етирсем,
Көңлүмдәки сырым тиле гетирсем,
Иймесем, ичмесем, гөзлөп отурсам,
Ажыксам, сувсасам, өлсем, ынанмаз.

ГЕЛИН

Акыл-хушум сен алдың, эй ая мензеш гелин,
 Элбетде, хабар ягыш, эйде гөрнүм хош, гелин,
 Эггин махру-мухапбет, тутма өзүң даш, гелин,
 Йөр, чөлөпө сейл эйле, болалы елдаш, гелин,
 То өлнүчөм угрунда, мен гояр мен баш, гелин.

Дишин мисли мержендир, агаңиң пиесе дахандыр,
 Сөйлөшмөгө биржежик, дилгиң ширин зыбандыр,
 Кирпиклерин жан алгыч, ики ташың кемандыр,
 Билбил жүзүң гөрмөсө, иши агы-пыландыр,
 Экин эдин сакласаң, мен—элинде гуш, гелин.

Адам перзенди болсай, сөзө тулак салар сен,
 Серпиде аклың болса, манасыны алар сен,
 Пейда бермезек болсаң, иде-рысма болар сен,
 Өзүңчө барың-бүгүң хыжалатына галар сен,
 Мени ышкында якал, биз билей илдеп гелин.

Гүнде жүзүң гөрмөсөң, этмез мениң карарым,
 Нөз-көрөшмө дийл алдың, ёк иинди намыс-арым,
 Хер зуулуп мүң түмөндир, эй ак жүзүң иңгарым,
 Иймөн, ичмөн, серменер мен, дидарыңдыр мыдарым,
 То өлнүчөм бир сен дийп, этмөн өзгө иш, гелин.

Хай ягыш гөр, хай ямап, энче васпың дюр мен,
 Ашыктарда ар болмаз, сен сөймөсөң, сөөр мен,
 Яманыны яшырып, ягышын иде яяр мен,
 Сөзүм кабул этмөсөң, онсоң янып-көөр мен,
 Ягыш иңгде яр болуп, мерде башың тош, гелин.

БИЛЕ ГЕЛ

Эй сөвдүгүм, салтанып, йүз-мүң жылга биле гел,
 Гамза какып, уз басып, голуң сала-сала гел,
 Тоты кымын суханвер, сөзлөп ширин тиле гел,
 Гызыл геен эи достум, сөхөр вагты гүле гел,
 Гулүң зарын истесең, мен гарып билбиле гел.

Бизден йузуң совуп сен, каян-каян бакар сен,
 Алтын-күмүш, зүмеррет дал гердене дакар сен,
 Гөрен билең баш гошуп, жаңым ода-якар сен,
 Туттурмаз сен, торгушум, беевана чыкар сен,
 Албай булап чагырсам, шункарым, сен гола гел.

Сен дей яра баш гошуп, ракыплардан бизар мен,
 Йүз-мүң мушакгат билең жаңым алсан, рыза мен,
 Гүндиз гөрсем суратың, гижкелер бимаза мен,
 Бейхуда ашык болдум шол дони гырмаза мен,
 Ал-голуңа ханжары, багрым диле-диле гел.

Көңлүм бир тазеленди, яра гөзүм дүшөндө,
 Гөрсем ярын жемалын, гөзлөрүм гамашанда,
 Серви дарагт үстүндө билбиллер сайрашанда,
 Перилер бага гярип, гөзеллер ойнашанда,
 Мен болсам Гарып ашык, сен Шасенем бола гел.

Кемине, ярын коми көп билең лама гелди,
 Жим билең мим оқыдым, айны келаме гелди,
 Гөрнүшө чыңды туллар, серви салама гелди,
 Бу сөзүмүң ахыры—сөзүм тамама гелди,
 Ярын васпын язалы, дөвет-галам ала гел.

Түп төсөргө түшүп, арыстанга көрсөтүлсө,
 Ак аякка болупчуу: ачууна арзып кеткениң.

Доктурун ачык келгенде, берсеңер бар эмес биле,
 Дөңгөрдө, сиз аякка көрсөтүлсөңөр биле,
 Чыгыштан келгенде, көңүлүңөр калың биле,
 Биздин ишканга, келгенде, түшүп калган биле,
 Шаңкырап, талып, үчүн чыкканга, арзып кеткениң.

АРДЫМ АРДАЛЫМ

Докторун, тегин алышты, кыял жуман айданы,
 Диванга, алып келген, келген, ачык айданы,
 Туу, үчүн: бар, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Пейкер, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Көкөрдү, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн.

Доктор, кел, Мамат, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Вайт, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Вайт, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Вайт, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Вайт, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Вайт, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн.

Алтын, Тарканд, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Дагы, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Турканд, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Садык, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Жанын, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн.

Павул, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Диван, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Чыккан, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Мамат, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн.

Сен, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Салкын, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн,
 Гал, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн, үчүн.

ДЕРДИНДЕН

Ашыгам, саклана билмен,
Сайраян дилиң дердинден,
Билбилем, уккая билмен,
Гырмызы гүлүң дердинден.

Сен Шасенем, мен шасувар,
Гарыбың мен, кыл истивар,
Яда салсам агзым сувар,
Додакда балың дердинден.

Ярашсын ягы иллерин,
Ачылсын батыл белларын,
Нәзикдир иче биллерин,
Салланаң голуң дердинден.

Ягшыны ясай уссалар,
Пәхм этмез аклы ғысгалар,
Көксенен гелен пусгалар¹,
Хүнәрли голуң дердинден.

Арманам—өпүп, гучмадым,
Голундан шерап ичмедим,
Өлүнчәм сана гечмедим,
Бир йыртык жулуң дердинден.

Чагырсам, асыл гелмер сен,
Гелсен-де, ойнап-гүлмер сен,
Не болды, хабар алмар сен,
Кемине гулуң дердинден!

¹ Галар гадымкы пусгалар—диген варианты кем бар.

ОГУЛБЕГ

Земиниң дөлөсү, асманың айы,
Дүйнөниң гөвхери-көни, Огулбег;
Гөзүм рөңгөң папар, гөрбүзүм сайы,
Айың, түнүң сөн-сөн тайы, Огулбег.

Эртир туруп, облак-гуза өседер,
Эседеңде сая узкусы сес эдер,
Хер тил билең бир ашыгы мес эдер,
Дүйнөниң гөвхери-көни, Огулбег.

Гүли жөнөт перизады мислидир,
Ары топрак адамаадын аслыдыр,
Гелсе йагыттын па түнүнүң паслыдыр,
Бу дүйнөнү тутан бармы, Огулбег?

Гара-гара гөзлөр билең гөзлөшмөчө ойнагалы,
Ширин-ширин диллөр билең сөзлөшмөчө ойнагалы,
Айна кимчи кузлөр билең өпүшмөчө ойнагалы,
Бенде Көминөнниң жаңы Огулбег.